

Omkring erhvervstællingen 1948.

Den erhvervstælling, som blev foretaget i 1948, og som for nogen tid siden er publiceret¹⁾ af Det statistiske Departement, danner ligesom forgængerne fra 1925 og 1935 en kilde af største betydning for klarlæggelsen af industriens, håndværkets, handelens og visse andre erhvervs struktur. 1948-tællingen afhjælper i særlig grad et savn, fordi man hermed får belyst forskydningerne fra før krigen.

Tællingens resultater har, lige siden de første hovedtal for flere år siden blev offentliggjort i foreløbig form²⁾, været fremme i den løbende diskussion om erhvervsproblemer. Det er derfor ikke hensigten her at referere eller kommentere selve resultaterne af erhvervstællingen — bortset fra nogle enkelte, specielle tal —, men derimod at fremføre nogle mere almindelige synspunkter, navnlig med henblik på erhvervstællingens behandling af handelen.

De principper, hvorefter erhvervstællingen af 1948 er udarbejdet, og de oplysninger, den bringer, adskiller sig på flere ret betydningsfulde punkter fra tællingerne af 1935 og 1925.

Man er gået over til — på linie med kendte udenlandske tilsvarende statistikker — at benytte den »lokal-økonomiske« enhed (= angelsaksisk »establishment«) som tællingsenhed i stedet for den »tekniske« enhed. Det betyder, at f. eks. et bageri med tilhørende detailudsalg nu tælles som een virksomhed (under håndværk), medens en sådan forretning tidligere optaltes som to »virksomheder«, idet der gennemførtes en — uundgåeligt mere eller mindre vilkårlig — deling af forretningens omsætning, personel m. m. på henholdsvis fremstilling (der rubriceredes under håndværk) og salg (rubriceredes under (detail)handel).

En følge af denne ændring af tællingsenheden er, at tallene fra 1948-erhvervstællingen på flere punkter ikke kan sammenlignes med de tidligere erhvervstællinger. (Dog har man, for at bøde herpå, også opgjort nogle af 1948-tallene efter det gamle princip og hidsat resultaterne i supplerende tabeller). Denne skavank — manglen på sammenlignelighed — er især følelig for detailhandelens vedkommende.

Følgende sammenligning kan opstilles for detailhandelen³⁾:

¹⁾ *Erhvervstællingen 1948*. Statistisk tabelværk. 5. række, Litra A nr. 24. Kbh. 1953.

²⁾ I *Statistiske efterretninger* 1949, nr. 38, og 1951, nr. 22.

³⁾ I forbifarten bemærkes, at den udvikling, der således kan konstateres for dansk detailhandel fra tiden før krigen indtil 1948, stemmer overens med de tilsvarende tal fra U.S.A. på en måde, der synes mere end tilfældig. Følgende tabel viser for de to lande nogle hovedtal for 1948, udtrykt som forholdstal, når 1935 (for Danmark) resp. 1939 (for U.S.A.) sættes lig 100. (De amerikanske tal beregnet efter *U.S. Census of Business 1948*, Vol. I, Retail Trade, General Statistics, Part 1, samt H. H. Maynard and T. N. Beckman: *Principles of Marketing*, 5th ed., N.Y. 1952). For begge lande bemærker man: Stagnation i antal virksomheder (trods stigende folkemængde), tredobling af omsætningen udtrykt i penge, forøgelse af personellet med ca. $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{3}$, vækst i salget, når prisstigningen elimineres, ca. $\frac{2}{3}$, og forøgelse i salget (korrigeret for prisstigningen) pr. indbygger 40—50 %. Det fremhæves, at sammenligningsårene ikke er de samme for de to lande (1935 hhv. 1939). (Tabellen står som note på næste side).

Omkring erhvervstællingen 1948.

Den erhvervstælling, som blev foretaget i 1948, og som for nogen tid siden er publiceret¹⁾ af Det statistiske Departement, danner ligesom forgængerne fra 1925 og 1935 en kilde af største betydning for klarlæggelsen af industriens, håndværkets, handelens og visse andre erhvervs struktur. 1948-tællingen afhjælper i særlig grad et savn, fordi man hermed får belyst forskydningerne fra før krigen.

Tællingens resultater har, lige siden de første hovedtal for flere år siden blev offentliggjort i foreløbig form²⁾, været fremme i den løbende diskussion om erhvervsproblemer. Det er derfor ikke hensigten her at referere eller kommentere selve resultaterne af erhvervstællingen — bortset fra nogle enkelte, specielle tal —, men derimod at fremføre nogle mere almindelige synspunkter, navnlig med henblik på erhvervstællingens behandling af handelen.

De principper, hvorefter erhvervstællingen af 1948 er udarbejdet, og de oplysninger, den bringer, adskiller sig på flere ret betydningsfulde punkter fra tællingerne af 1935 og 1925.

Man er gået over til — på linie med kendte udenlandske tilsvarende statistikker — at benytte den »lokal-økonomiske« enhed (= angelsaksisk »establishment«) som tællingsenhed i stedet for den »tekniske« enhed. Det betyder, at f. eks. et bageri med tilhørende detailudsalg nu tælles som een virksomhed (under håndværk), medens en sådan forretning tidligere optaltes som to »virksomheder«, idet der gennemførtes en — uundgåeligt mere eller mindre vilkårlig — deling af forretningens omsætning, personel m. m. på henholdsvis fremstilling (der rubriceredes under håndværk) og salg (rubriceredes under (detail)handel).

En følge af denne ændring af tællingsenheden er, at tallene fra 1948-erhvervstællingen på flere punkter ikke kan sammenlignes med de tidligere erhvervstællinger. (Dog har man, for at bøde herpå, også opgjort nogle af 1948-tallene efter det gamle princip og hidsat resultaterne i supplerende tabeller). Denne skavank — manglen på sammenlignelighed — er især følelig for detailhandelens vedkommende.

Følgende sammenligning kan opstilles for detailhandelen³⁾:

¹⁾ *Erhvervstællingen 1948*. Statistisk tabelværk. 5. række, Litra A nr. 24. Kbh. 1953.

²⁾ I *Statistiske efterretninger* 1949, nr. 38, og 1951, nr. 22.

³⁾ I forbifarten bemærkes, at den udvikling, der således kan konstateres for dansk detailhandel fra tiden før krigen indtil 1948, stemmer overens med de tilsvarende tal fra U.S.A. på en måde, der synes mere end tilfældig. Følgende tabel viser for de to lande nogle hovedtal for 1948, udtrykt som forholdstal, når 1935 (for Danmark) resp. 1939 (for U.S.A.) sættes lig 100. (De amerikanske tal beregnet efter *U.S. Census of Business 1948*, Vol. I, Retail Trade, General Statistics, Part 1, samt H. H. Maynard and T. N. Beckman: *Principles of Marketing*, 5th ed., N.Y. 1952). For begge lande bemærker man: Stagnation i antal virksomheder (trods stigende folkemængde), tredobling af omsætningen udtrykt i penge, forøgelse af personellet med ca. $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{3}$, vækst i salget, når prisstigningen elimineres, ca. $\frac{2}{3}$, og forøgelse i salget (korrigeret for prisstigningen) pr. indbygger 40—50 %. Det fremhæves, at sammenligningsårene ikke er de samme for de to lande (1935 hhv. 1939). (Tabellen står som note på næste side).

	Antal virksomheder	Omsætning (mill. kr.)	Samlet personel
1935	78.207	2.989	153.848
1948, samme opgørelsesmåde som i 1935	77.964	9.051	knap 190.000
1948, ny opgørelsesmåde	52.296	7.017	146.485

Overgangen til den nye tællingsenhed må alt taget i betragtning siges at være en fordel. Den opsplitning i flere »virksomheder« af foretagender, der økonomisk og lokalt udgør en enhed, som fandt sted under den gamle opgørelsesmåde, medførte, at det registrerede antal virksomheder blev for stort og de enkelte virksomheder for små. En anden ting er, at den nævnte opsplitning ikke gennemførtes konsekvent, men tilsyneladende kun skete, når produktion og *detailsalg* (butikssalg) foregik i samme forretning. Når produktion og *engrossalg* udførtes sammen — således som det er tilfældet i de fleste industrivirksomheder — delte man *ikke* op i en fremstillingsvirksomhed og en engroshandelsvirksomhed.

I 1948-tællingen er der dernæst gennemført en *ny branchegruppering*, som er i overensstemmelse med en af De Forenede Nationers Statistiske Kommission udarbejdet standard-erhvervsgruppering; denne ændring, som gør sammenligning med tidligere tællinger vanskeligere, men gør det lettere at drage sammenligninger med forholdene i andre lande, har især betydning for industri og håndværk. Også afgrænsningen mellem industri og håndværk på den ene side og handel på den anden side er ændret noget. Det er i den forbindelse værd at bemærke, at man i 1948-tællingen definerer (s. 12*) handel som »salg af fremmede varer, men ikke salg af egenproduktion«.

Et meget betydningsfuldt fremskridt er de *nye oplysninger*, som erhvervstællingen 1948 bringer, og som ikke fandtes i de ældre tællinger. Det gælder i særdeleshed de »regnskabsmæssige oplysninger« om udbetalte lønninger, foretagne investeringer i maskiner m. v., lagerstørrelser primo og ultimo året, anskaffelsesværdi for indkøbte varer m. m. Disse oplysninger har muliggjort beregning af detail- og engroshandelens bruttoavance, noget, hvorom der hidtil kun har foreligget mere spredte oplysninger.

Endelig må nævnes, at erhvervstællingen af 1948 har medtaget en del erhverv, som ikke omfattedes af de tidligere erhvervstællinger, således skovbrug, fiskeri samt visse »liberale erhverv« som arkitekter, sagførere, læger, dyrlæger, revisorer m. fl.; oplysningerne herom er dog temmelig summariske. Noget lignende gælder om de andre erhverv ud over industri, handel og håndværk, som 1948-tællingen i lighed med 1935- og delvis 1925-tællingen omfatter, såsom pengeinstitutter, forsikringsvirksomhed, vognmænd, annonce- og reklamebureauer etc. Uden for erhvervstællingen falder navnlig landbruget og desuden (i 1948, men ikke i 1935) gartneri

	Antal virksomheder		Beskæftiget personel		Omsætning		Omsætn. korrigeret for prisændringer			
	Da.	U.S.	Da.	U.S.	Da.	U.S.	Da.	U.S.	Da.	U.S.
1935	100	—	100	—	100	—	100	—	100	—
1939	—	100	—	100	—	100	—	100	—	100
1948	99,7	99,9	302,8	310,5	123,5	134,6	167,6	159,5	148,1	143,0

(fortsat fra s. 85)

samt visse mindre erhverv som forlystelsesvirksomhed, køreskoler, inkassovirksomhed, ejendomsudlejning, jagt m.m. I hvert fald for landbrug og gartneri foreligger der imidlertid udførlige statistiske oplysninger i andre af Det statistiske Departements publikationer.

Når man som nysgerrig bruger af erhvervstællingens store tabelværk har haft lejlighed til at dykke lidt ned i talkolonnernes mængde, slår det én gang på gang, hvilken fylde af viden om dansk erhvervslivs opbygning man kan hente der ud af. Den danske erhvervstælling står, også målt med en international alen, virkelig højt; der er ikke mange lande, hvor man har et så indgående statistisk materiale, specielt ikke om varedistributionen. Alligevel er der ting, man kunne ønske udførligere eller anderledes behandlet; nogle punkter i forbindelse med engros- og detailhandelen skal omtales her¹⁾. Det må dog bemærkes, at de ikke giver sig ud for at være udtømmende.

Der synes at være en tendens til at behandle handelen stedmoderligt i sammenligning med industri og håndværk. Det beror måske til en vis grad på, at handelen, specielt engroshandelen, er sværere for en statistiker at få hold på end de mere håndgribelige »producerende« erhverv. Muligvis har gamle tiders forestillinger om handelen som et lidt mindreværdigt, ikke så nyttigt og ikke så interessant område af erhvervslivet desuden bevaret nogen indflydelse. (Man behøver vist ikke at søge så langt tilbage i tiden for at finde den opfattelse i fuldt flor i den røde bygning, at handelens væsentligste eksistensberettigelse var at tjene som objekt for alskens restriktioner!) Der er visse sket forbedringer i erhvervstællingens behandling af handelen; de første »industrietællinger« (fra 1897, 1906 og 1914) medtog overhovedet ikke handelen — den kom først med i 1925-tællingen, og de givne oplysninger er siden (navnlig i 1948) forbedret væsentligt. Men der er som sagt stadig ting, der kunne ønskes forbedret.

Virksomheder, hvor industri eller håndværk er kombineret med engros- eller detailhandel, henføres altid til tabellerne for industri og håndværk, medmindre da denne del af deres arbejde er ganske uvæsentlig. Hvorfor kan man ikke tænke sig en handelsvirksomhed, der driver nogen industri?

Handelsformidlerne — agenter m. m. — behandler erhvervstællingen yderst summarisk, 1948-tællingen endda adskilligt mere summarisk end de to ældre tællinger. I teksten siges det således (Erhvervstællingen 1948, s. 13*): »For agenturer . . . er omsætningstallene ikke anført i foranstående tabel 2, idet de ikke er af særlig interesse og under alle omstændigheder meget usikre . . .«. Hvorfor er agentureres omsætning ikke af særlig interesse? Agenten er dog et handelsorgan, der indtager en betydningsfuld plads i mange varers omsætning; han træder ofte i stedet for et andet grossistled, og en nøjagtig og fuldstændig kortlægning af agenturvirksomhederne ville afgjort være af stor interesse! Hvor findes forøvrigt *varemæglere* gemt i erhvervstællingen? Hvorledes er virksomheder med blandet agentur- og egenhandelsomsætning tabuleret?

¹⁾ Noget lignende er — med tilknytning til den engelske distributionstælling — behandlet af Ejler Alkjær: *En dansk distributionstælling?* Det danske Marked 1946, 4. hefte, side 235.

Erhvervstællingen opererer endvidere med en gruppe benævnt »*diverse med en gros beslegtede brancher*«, der ligesom agenturerne stilles i skammekrog. Gruppen omfatter så udmærkede engrosbrancher som handel med levende kreaturer, heste og grise, ødepoter samt auktionsforretninger. Hvorfor betegnes de som blot »beslægtet« med engroshandel? De må vel være *enten* engroshandel *eller* detailhandel — utvivlsomt normalt det første.

Hermed kommer vi til en alvorlig uklarhed i erhvervstællingen: *sondringen mellem engros- og detailhandel*. Så vidt det kan ses, overlader man til virksomhederne ved udfyldningen af spørgeskemaerne at afgøre, om de udfører engros- eller detailhandel. Det vil sige, at skillelinien trækkes efter, hvad der er daglig sprogbrug — og den er på dette punkt usikker og skiftende. Der burde opstilles en klar definition på henholdsvis engroshandel og detailhandel, ud fra hvilken rubriceringen kunne ske. Så ville f. eks. en gruppe som »handel med artikler væsentlig til erhvervsmæssig brug«, der nu findes under detailhandel, antagelig for størsteparten blive henført dertil, hvor det meste af den hører hjemme: engroshandel. — Medens vi er ved definitioner må også påtales den identificering af »detailhandel« med »butikshandel«, som erhvervstællingen foretager (Erhvervstællingen 1948, s. 12*), og som skulle gælde i hvert fald tællingerne fra 1935 og 1925. Hvad gør man da med detailhandelsformer som postordresalg, gadehandel, omkørsel med varer, kolportagesalg o. s. v.? De er dog ikke uden betydning.

En ting, der virker noget generende ved erhvervstællingen af 1948, er, at man i flere tabeller har undladt at opgøre *omsætningen* for de forskellige grupper, idet man i stedet har opgjort den udbetalte løn (foruden — som tidligere — antal virksomheder og beskæftiget personel). Omsætningen er imidlertid en størrelse af central interesse, vigtigere end den udbetalte løn, som jo — da den ikke inkluderer noget vederlag til indehavere — alligevel ikke giver udtryk for den samlede arbejdsomkostning.

Som eksempler på ønsker om *yderligere oplysninger* i erhvervstællingerne (med henblik på fremtidige tællinger) kan nævnes følgende: Oversigt over, hvilke distributionskanaler industrien sælger sine varer igennem (egne salgsafdelinger, fritstående grossister, brugsforeninger, selvstændige detailister, egne detailbutikker etc.). Gruppering af engroshandelen i funktions typer — f. eks. et eller andet i retning af den amerikanske distributions-tællings opdeling — og ligeledes en gruppering af detailhandelen efter driftsform (kædeforretning, postordreforretning, selvbetjening, automatsalg etc.). Udbygning af de »regnskabsmæssige oplysninger« til f. eks. at omfatte flere omkostningsarter (husleje, reklame m. m.); dog skal det indrømmes, at oplysninger som de sidstnævnte, i betragtning af det stæde, bogføringen i mange mindre virksomheder befinder sig på, indtil videre muligvis bedst fremskaffes ved mere begrænsede undersøgelser. Ønskeligt ville det også være at få de »regnskabsmæssige oplysninger« udspecificeret i højere grad, f. eks. efter virksomhedernes beliggenhed, størrelse, forretningstype, branche etc.; til en vis grad er en sådan specificering foretaget, men det kunne være gavnligt at få den mere detailleret.

Man vil måske over for ønsker om en udvidelse af de oplysninger, der ved erhvervstællingerne afkræves virksomhederne, indvende, at de støder på modstand hos erhvervslivet. Her kan dog eksempelvis henvises til en

publikation¹⁾ fra Det internationale Handelskammer, der i høj grad stiller sig positiv til distributionstællinger. Publikationen fremhæver den nytte, sådanne statistiske undersøgelser kan gøre²⁾ og anbefaler bl. a. størst mulig ensartethed i de forskellige landes tællinger. En resolution i denne ånd er vedtaget på handelskammerets kongres i 1949. Bag Det internationale Handelskammer står som bekendt herhjemme Grosserer-Societetet, Provins-handelskammeret, Industrirådet, Dansk Dampskibsrederiforening m. fl. Den betydning, kendskab til statistiske realiteter har, også når det gælder at forbedre varedistributionen, er vel i det hele temmelig anerkendt inden for handelens organisationer, blandt dens teoretiske konsulenter etc. Det skulle jo være et godt grundlag for tillige at overbevise eventuelle tvivlere blandt handelens praktiske udøvere.

Ottomar Loff

¹⁾ *Distribution Censuses, An International Study. Statement and Report of the I.C.C.'s International Commission on Distribution. I.C.C. Brochure No. 154. Paris 1951.*

²⁾ Anf. skr. siger s. 7: »The International Chamber of Commerce again draws attention to the need for statistical research which will provide the necessary facts about the structure and operation of distribution. A fuller knowledge of these facts should make a substantial contribution towards improving efficiency in the distributive trades«.